

Belarus MOD/EYEPRESS

מלחמת רוסיה-אוקראינה והשלכותיה

צבי מגן וסופי קובזנצב

המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) – אוניברסיטת תל אביב

פלישתה של רוסיה לאוקראינה, שכנתה ממערב, החלה לפני חודשים אחדים ונמצאת בעיצומה. מטרת המלחמה של המשטר הרוסי הייתה להוביל לשינוי הסדר העולמי ולמיצובה של רוסיה כמעצמה עולמית רבת השפעה. בין שהמלחמה תימשך ותתפתח לכדי מלחמת התשה ארוכה או לחלופין, תגיע לסיומה בהסדר כזה או אחר, ניתן לטעון כבר בשלב זה כי כללי המשחק השתנו, ובהתאם לכך רצוי למנות את המשמעויות והשלכות שיש למלחמה זו על הסדר העולמי.

מילות מפתח: מערב, נאט"ו, אוקראינה, רוסיה, משא ומתן, סנקציות, אנרגיה, סוריה, המזרח התיכון

מבוא

מלחמת רוסיה-אוקראינה, המתנהלת זה חודשים מספר, עודנה בעיצומה. אומנם סיומה של המערכה באמצעות הכרעה צבאית או הסכמה מקובלת על שני הצדדים במשא ומתן לא נראה באופק, אולם אפשר ורצוי בשלב זה לגזור משמעויות באשר להשלכותיה של מלחמה זו. מבחינת הרוסים המלחמה אינה מתרחשת רק בזירה האוקראינית כי אם, כפי שחוזר ומצהיר המשטר הרוסי, **זוהי מלחמה המתנהלת מול נאט"ו והמערב בכללותו**. מטרת המלחמה היא שינוי הסדר העולמי ומיצובה של רוסיה כמעצמה עולמית רבת השפעה. כמו כן **טוענת רוסיה** שיצאה למאבק בשל איום מצד נאט"ו על ביטחונה ומעמדה המעצמתי, בעקבות התפשטות נאט"ו מזרחה, לרבות הניסיון לכלול את אוקראינה במגמה זו. בהנחה שמלחמה זו תגיע לסיומה, נראה שהיא משנה את כללי המשחק בזירה הבינלאומית, ובסופו של דבר תשפיע על עיצובו של סדר עולמי חדש.

מהלך המלחמה ומאפייניה

כניסתה של רוסיה לעימות צבאי עם אוקראינה החלה מתוך שאיפתה לא להסתבך במערכה צבאית ממושכת ולהביא להחלפת הממשל באוקראינה, או לפחות להרחיק את אוקראינה מהמערב באמצעות מבצע קצר. המאמץ הרוסי להשגת יעדים אלו בעומק השטח האוקראיני נבלם בהתנגדות אוקראינית אפקטיבית **תוך אבדות כבדות לרוסיה**. התנגדות אפקטיבית זו הושגה בין היתר הודות לנאט"ו, שהכשירה את צבאה של אוקראינה וכן מסייעת לה **באספקת אמל"ח מתקדם**, בשיתוף מודיעיני ובלוחמה טכנולוגית מסיבית הכוללת שימוש במערכות חדישות ומתקדמות. לכך נוספו גם קשיים ואתגרים שבהם נתקל הצבא הרוסי, החל מבעיות לוגיסטיות, דרך אימונים לא מספקים וכלה בחוסר מוטיבציה של החיילים. כל אלה הביאו למערכה צבאית ממושכת, אשר נכון למועד כתיבת שורות אלה אינה קרובה לסיום.

לאחר כישלון המהלך הצבאי באזור קייב העתיקה רוסיה את מאמץ המלחמה לדרום אוקראינה ולמזרחה, וזאת בשאיפה להשיג יעדים אסטרטגיים משמעותיים. ההתקדמות הרוסית איטית מאוד גם בדרום אוקראינה ובמזרחה, ורוסיה מנסה לערער את המגננה האפקטיבית של אוקראינה על ידי פגיעה בערים בעומק השטח האוקראיני, **כדוגמת המתקפה על מרכז הקניות בקרמנצ'וק**, וזאת למטרת הרס תשתיות אזרחיות ושטחים בנויים, גרימת אבדות רבות ועידוד בריחת האוכלוסייה המקומית. כל זה מלווה **בפגיעה קשה באוכלוסייה האזרחית**. התנהלות זו נועדה, בין היתר,

ללחוץ על אוקראינה וגם לאותת למדינות השכנות ולכלל המדינות במרחב הפוסט-סובייטי בדבר היקף הנזק שרוסיה יכולה לחולל גם בשטחן, אם ינסו להתקרב או לחבור לנאט"ו ולמערב. כך למשל כאשר ליטא, שהיא חברה בנאט"ו, ביקשה לאחרונה לאכוף את הסנקציות של האיחוד האירופי על רוסיה ולמנוע מעבר סחורות מרוסיה גופא למובלעת קלינינגרד, רוסיה הגיבה כי היא שומרת לעצמה את הזכות להגיב על המהלך. בכך רוסיה מעלה שוב את רף האיומים על המערב, בהמשך לאיום הנשק הגרעיני באמצעות **העלאת הכוננות הגרעינית**. כל זה נעשה כחלק מכללי משחק חדשים שמקדמת רוסיה בזירה הבינלאומית.

כניסתה של רוסיה לעימות צבאי עם אוקראינה החלה מתוך שאיפתה לא להסתבך במערכה צבאית ממושכת ולהביא להחלפת הממשל באוקראינה, או לפחות להרחיק את אוקראינה מהמערב באמצעות מבצע קצר.

באשר למשא ומתן, כבר מהשבוע הראשון למלחמה הוא מתנהל ללא תוצאות, נכון לשעה זו. ככל שהמלחמה אינה מגיעה לסיומה והצדדים אינם דנים בתנאים לכך, נראה כי מדינות המערב ובראשן ארצות הברית, באמצעות הסיוע הצבאי והכלכלי שהן מעניקות לאוקראינה, מעוניינות לגרור את רוסיה למערכה ממושכת שתפעל לרעתה. זאת במקביל למאמץ התודעתי מול הציבור והמערכת השלטונית ברוסיה גופא. **יעד זה הוצהר בפומבי על ידי הנשיא ביידן**. ארצות הברית ומדינות נאט"ו מקפידות להימנע מכניסה לעימות ישיר עם רוסיה ומהיגרות לעימות כלל-עולמי. האינטרס של רוסיה הוא לסיים את המערכה הצבאית במהירות, בין בהישג צבאי משמעותי ובין בהסדרה הסכמית במשא ומתן. יודגש כי חלק מהיעדים האסטרטגיים שרוסיה הציבה לעצמה כמטרה היא אכן הצליחה לכבוש – ביניהם ניתן למנות את רוב אזור דונבאס, שעליו היא מנסה להשיג שליטה מלאה, וכן ערים כמו חרקוב ועיר הנמל מריופול, הנתפסת כעיר חשובה בשל גודלה ומיקומה האסטרטגי וכן עקב חשיבותה ברמה התודעתית. כיבוש רצועת החוף הדרומית מאפשר לרוסיה לנתק את אוקראינה מהים השחור, מה שעלול לפגוע במידה ניכרת ביצוא וביבוא לאוקראינה ובשרשראות האספקה. כיבוש רצועה זו גם יאפשר לרוסיה לחבור בעתיד לחבל טרנסניסטריה הבדלני במולדובה. הדבר יטיל איום על מולדובה – מדינה המצויה במרחב הפוסט-סובייטי, ועל חברות בנאט"ו

העימות בזירה העולמית

שאיפתה של רוסיה בשני העשורים האחרונים, מאז עלייתו של פוטין לשלטון, היא להוביל סדר עולמי חדש שבו היא מצליחה למצב את עצמה כמעצמה אסטרטגית עולמית. להבטחת ההשפעה הרוסית על המרחב הפוסט־סובייטי חשיבות ממעלה ראשונה, משום שהיא משמרת את כוחה של רוסיה כמעצמה אל מול אירופה והמערב בכלל, ורוסיה רואה בכך תנאי להישרדותה. ככל שהמלחמה בין רוסיה לאוקראינה הלכה והסלימה, כך מדינות שכנות שצפו מן הצד במתרחש הסיקו את המשמעויות הנובעות מכך ואת הצעדים שיש לבצע כדי לשמור על האינטרסים הלאומיים שלהן. הסכמים דו־צדדיים וערבויות בינלאומיות **כדוגמת הסכם בודפשט מ-1994** – שבמסגרתו ערבו הן רוסיה והן ארצות הברית לשלמותה של אוקראינה – הם דוגמה מצוינת לכרסום הניכר בטיבן של הבטחות וערבויות בינלאומיות, ושל יכולתן של המדינות המעניקות אותן לעמוד מאחוריהן. פלישתה של רוסיה לאוקראינה יצרה אפקט דומינו שבו נבחנים הסכמים וכללי משחק חדשים. אפקט זה מתבטא בצעדיהן של **מדינות כמו פינלנד ושוודיה**, אשר עד שלב מאוחר יחסית של המלחמה בין רוסיה לאוקראינה שמרו על נייטרליות וכעת מעוניינות להצטרף לברית נאט"ו. בכך גם גוברים היתרון והחשיבות של ברית נאט"ו, שבהיותה ברית צבאית מוכיחה את האפקטיביות שלה בהענקת ביטחון למדינות החברות בה, הן ביכולת ההרתעה שלה והן ביכולתה לשנע כוחות צבאיים משמעותיים, **כדוגמת ההחלטה להעמיד כ-300 אלף חיילים במוכנות גבוהה במזרח אירופה**.

מעבר לכך, התרחשותם של קרבות עזים ועקובים מדם, וכן התנגשותם המחודשת של כוחות צבאיים על אדמת אירופה בעצימות שלא נראתה מאז מלחמת העולם השנייה, מעלים על נס את חשיבותה של עוצמה ביטחונית, וזאת בשילוב יכולת העמידה האפקטיבית של אוקראינה אל מול כוחות רוסיה בזכות האמל"ח המערבי המתקדם. כל אלה מעודדים מדינות נוספות לפעול למען העצמת ביטחונן בדרך של חיזוק **התעשיות הצבאיות**, הגדלת תקציבי הביטחון והכשרת כוחות צבא לאומיים באופן המתקדם ביותר.

אי־הצלחתה של רוסיה בהכרעה של המערכה באוקראינה מאותתת לאזורים נוספים במרחב ההשפעה הפוסט־סובייטי, ובכלל זה ניתן למנות את קזחסטן והעומד בראשה, הנשיא קוטאייב. על אף הסיוע שהעניקה רוסיה לממשלת קזחסטן בניסיון ההפיכה האחרון בינואר 2022, נראה כי מדינה זו מנסה לשדר עצמאות, ויש להניח כי כוונתה ליצור בריתות אחרות ואפקטיביות יותר עבורה כדי לשמור על האינטרסים שלה.

השכנות לה. יצוין כי כחלק מהמאמץ להשיג שליטה מלאה באזורים שרוסיה כבשה, היא פועלת במקביל על מנת לחייב מתן אזרחות לתושבים המקומיים או לבצע חילופי אוכלוסין.

כאמור, הסכמותיה החוזרות ונשנות של רוסיה לדון עם אוקראינה והמערב מדגישות עוד יותר את המוטיבציה הרוסית הגוברת לסיים מערכה זו. המשך המערכה הצבאית מגביר את הלחצים הפנימיים במוסקבה מצד המתנגדים להמשך המלחמה ומאיים על הישגות השלטון הנוכחי. ככל שהמערכה מתארכת גובר האיום מבית ומתגברים החיכוכים הפנימיים בקרב גורמי השלטון. במכלול החלופות העומדות בפני רוסיה, מלחמת התשה היא האפשרות הגרועה ביותר, בשל האיום הרציני הנובע מכך להמשך שלטונו של פוטין. אפשר היה להצביע על מאבקי כוח בקרב האליטה השלטונית כבר בשבועות המתוחים בטרם הפלישה, כדוגמת **מכתב ארגון הקצינים הרוסים** לפוטין שהתפרסם בתקשורת, ובו דרישה נחרצת מהממשל הרוסי שלא לפלוש לאוקראינה. קולות דומים בצמרת השלטון גברו ככל שהסנקציות המערביות על רוסיה הלכו והחריפו, והביאו את המדינה לסיפוף של משבר כלכלי חמור עד כדי הגעה **למצב של חדלות פירעון** (משבר שנראה כי לעת עתה רוסיה מצליחה להכילו). מלחמת הירושה סביב פוטין נמשכת ומתגברת ככל שהמלחמה אינה מסתיימת, ולאחרונה אף **נשמעה ביקורת חריפה מצד דמויות מובילות בשירות הביטחון הפדרלי כלפי הצבא והמערכה הצבאית באוקראינה**, בהובלת שר ההגנה סרגיי שויגו. כל אלה מחריפים את המצב ומקרבים אותו למשבר במוקדי הכוח הרוסיים.

יודגש כי במהלך כל חודשי המלחמה באוקראינה נכון למועד כתיבת שורות אלה, רוסיה מצליחה להכיל את האיום על היציבות השלטונית ולהתגבר על האופוזיציה. בין השאר, בהסתמך על צעדי אכיפה והסברה נמרצים נעצרו ונשלחו לכלא עשרות אלפי מפגינים נגד המלחמה ואנשי אופוזיציה, במספר ערים הופעל עוצר וכן נסגרו ערוצי תקשורת רבים הנחשבים חופשיים. עם זאת, כאמור, האיום עודנו קיים והוא צפוי להתגבר ככל שרוסיה והממשל הקיים יתקדמו לעבר בחירות אפשריות ב־2024. נכון להיום, על פי החוקה הרוסית הבחירות לנשיאות הפדרציה הרוסית צפויות להתקיים בחודש מארס 2024, אם הנשיא פוטין לא ישנה את החוקה.

אם כך, שאיפתה של רוסיה היא לסיים את המלחמה בתנאים סבירים, שיאפשרו לה להציג הישג צבאי ואולי אף הקלה בסנקציות. המערב מצידו נחוש לגרור את רוסיה למלחמת התשה, שתכרסם בלגיטימיות של השלטון ותגביר את הלחצים ואת מאבקי הכוח מבית.

לתנאים שהציבה רוסיה, ובכללם המשך מסחר עימה ברובל. לא מן הנמנע כי רוסיה תגביר את לחצייה לקראת תקופת החורף הקרבה – שבה תגבר התלות האירופית במקורות האנרגיה הרוסיים.

נוסף על משבר האנרגיה החמור הפוקד את אירופה, מלחמת רוסיה-אוקראינה החריפה את משבר המזון העולמי ופגעה ביכולתה של אוקראינה לייצא חיטה ודגנים למדינות העולם. כעשירית מיבוא החיטה העולמי מגיעה מאוקראינה, מה שהביא לכך שהמלחמה גרמה לעליית מחירים חדה בכל העולם. זאת ועוד, הדבר הוביל למשבר חמור ולעליית מחירים קיצונית במדינות **המזרח התיכון ואפריקה**, אשר צורכות כ-40 אחוזים מהחיטה שמספקות רוסיה ואוקראינה – דבר שעלול לערער עוד יותר את יציבותן הפנימית של המדינות באזורים הללו ולחולל משברים אזוריים. לא מן הנמנע כי רוסיה שואפת להעמיק גם בהקשר זה את התלות בה באספקת החיטה, ולגדוע תלות כזו באוקראינה מצד מדינות שונות.

בנקודת הזמן הנוכחית, למערכה הכלכלית מספר השלכות חשובות הן עבור רוסיה והן עבור מדינות העולם. ראשית, ככל שהתארכה המלחמה באוקראינה, הלחץ הכלכלי מינף את היכולת של המערב לדחוק ברוסיה לשבת למשא ומתן עם אוקראינה ולהגיע להבנות. מטרתן של הסנקציות המערביות הייתה בין השאר הפעלת לחץ ציבורי על המשטר. כאמור, נראה כי בטווח הקצר מצליחה רוסיה להכיל את הסנקציות הכלכליות ולהתגבר עליהן. עם זאת, לאורך זמן הלחץ הכלכלי עלול להשפיע על רוסיה ועל הציבור. רוסיה מצידה תשאף למצוא דרכים חלופיות לעקוף את הסנקציות. נותרת השאלה אם בטווח הזמן הקצר המערב ישיג את התוצאות הרצויות.

שנית, **התבטאויות הנשיא פוטין בפורומים כלכליים בינלאומיים** מלמדות כי רוסיה רואה בלחץ הכלכלי שמופעל עליה ובהשפעה הנגדית שיש לכך על אירופה והמערב "אפקט בומרנג" – כלי נוסף שמשמש אותה לשינוי הסדר העולמי. כלומר, האינפלציה הגואה ברחבי המערב, הנטל הכלכלי על האזרחים כתוצאה מהעלייה במחירים ובעיות בשרשרת האספקה – כל אלה בראיית רוסיה יביאו לשינויים פוליטיים פנימיים ולעלייתן של אליטות חדשות במדינות המערב, וכן לערעור היציבות הפנימית באזורים נוספים כמו המזרח התיכון ואפריקה, אשר ישחקו לידיה במסגרת עיצוב הסדר העולמי החדש. לבסוף, **משבר האנרגיה ברחבי אירופה** משליך בעקיפין גם על ישראל, ומאגרי הגז הטבעי שלה הופכים אותה לשחקנית חשובה בתחום האנרגיה, הן בשוק האזורי – המזרח התיכון – והן בשוק האירופי,

לא מן הנמנע כי מגמת ההתרחקות של קזחסטן מרוסיה נובעת מהשפעתה הגוברת של סין באסיה.

לכך מצטרפים תהליכים בולטים נוספים באירופה, כמו ההתקרבות המתוקשרת בין אוקראינה לפולין **והאפשרות לחתימת הסכם בין שתי המדינות**. בתגובה לכך וכחלק מפעולות החתרנות מצד רוסיה, נעשה ניסיון לעורר קולות המתנגדים לשיתוף פעולה כזה. באופן דומה, בהונגריה שעד כה הפגינה מדיניות ניטרלית ביחס למדיניות האירופית באשר להטלת הסנקציות על רוסיה, נעשה ניסיון מצד רוסיה לעורר שיח בדבר החזרת שטחים באוקראינה שהונגריה טוענת כי היו בעבר תחת שליטתה, כגון אזור **זקרפטיה**. בכך למעשה פועלת רוסיה, במסגרת קידום את הסדר העולמי החדש, לעיצוב עתידה הטריטוריאלי של אוקראינה.

יודגש כי חרף הדרמה המתחוללת בחודשים האחרונים, ההרתעה הגרעינית ההדדית נשמרת. גם לכך יש השלכות, ומתגבשת ההבנה כי התחמשות גרעינית תאפשר למדינות להגן על האינטרסים הביטחוניים שלהן. רוסיה, שהייתה שותפה לכללי המשחק שנקבעו בעידן הגרעין של המלחמה הקרה, ממשיכה לשמור על כללי ההרתעה הגרעינית על אף **האיומים**, ולשחק לפיהם. לאור זאת, לא מן הנמנע שיהיה בכך כדי להגביר את המוטיבציה של שחקנים באזורנו ובאזורים נוספים בעולם להתחמשות גרעינית.

גם להיבט הכלכלי השלכות כבדות משקל על הסדר העולמי. **הסנקציות החריפות** שהטילו מדינות המערב הביאו ללחצים כלכליים כבדים בתוך רוסיה, אך למרות הציפיות הצליחה רוסיה להכיל את האתגר הכלכלי ואף להתגבר עליו, לעת עתה. התמונה המצטיירת כיום על ידי מוסקבה היא שרוסיה **הצליחה לייצב את כלכלתה** ולהבטיח אורך נשימה עבור השלטון והמערכה הצבאית. הידוק הקשרים עם סין, איראן, הודו ומדינות נוספות באזור אסיה והמזרח התיכון, לצד הישענות על הרזרבות שתוכננו מבעוד מועד, מאפשרים לרוסיה להגביר את הלחץ על אוקראינה ולהתמיד במאבק נגד המערב במישור האנרגיה, בין היתר על בסיס ההבנה כי **למערב אירופה אין בשלב זה חלופות אפקטיביות לשוק הגז והנפט הרוסי**. הגם **שמדינות** באירופה ינסו להסתמך על חלופות, בין השאר באמצעות ניסיון לפנות למדינות במזרח התיכון **ולשראל**, החשש הוא שיתברר כי לאמברגו על רוסיה עלות גבוהה יותר עבור אירופה מאשר עבור רוסיה.

כמו כן, לחצייה ואיומיה של רוסיה על מדינות ועל שחקנים אזוריים המגלים תלות גבוהה במיוחד בנפט ובגז הרוסי, כי **תפסיק את אספקת האנרגיה**, הוכחו כמשתלמים לאור הסכמתם של חלק מהשחקנים

דברים אלו חוברים אל ניסיונותיה של רוסיה לעצב מחדש את המפה הבינלאומית ודוחפים אותה ליצור חלופות ובריתות חדשות מול ארצות הברית ובעלות בריתה. מהלכים אלו יאפשרו לה לשמור על מעמדה כמעצמה עולמית. הדבר משרת את רוסיה גם בטווח הקצר, וזאת על ידי יצירת דימוי של תהליכים והישגים במקום סטגנציה. הצגת הישגים בשלבים אלו של המלחמה מאפשרת למתן את הלחצים הפנימיים על השלטון.

מסקנות ולקחים

מלחמת רוסיה-אוקראינה מלמדת על מגמה לעיצובו של סדר עולמי חדש, ומהלכיה של רוסיה כופים מסגרת זו תחרות בין מדינות. הגם שהמלחמה טרם הסתיימה, כבר בשלב זה ניתן להפיק את ההשלכות והלקחים הראשוניים. מגמה זו מחייבת את מדינות המערב ומדינות אחרות לחשב מסלול מחדש ולגלות הבנה באשר להסכמים בינלאומיים עתידיים חדשים. בראש ובראשונה הדבר נוגע בפרט למדינות ברית המועצות לשעבר. הדברים נוגעים גם לישראל, שהפכה בנסיבות הללו לשחקנית בינלאומית חשובה, בין השאר בזכות ניסיונותיה לתווך בין רוסיה ואוקראינה. אף שמאמצי התיווך לא הביאו לתוצרים משמעותיים, הם העלו על נס את חשיבותה של ישראל בזירה הבינלאומית. בעיני רוסיה נתפסה ישראל כשחקנית המערבית היחידה שאינה שותפה לסנקציות המערביות, ועל כן היה ביכולתה לתמרן בין הצדדים ולשאוף להגיע להסכמות. עם זאת ועל אף מאמציה של ישראל לשמר מעמד בלתי תלוי בעימות המוצג לעיל, הדברים מתחילים להיות רלוונטיים גם לגביה כאשר לבחירת מסלולה העתידי, ועליה לבחון היטב את שיקוליה המערכתיים. בין השאר, ישראל תידרש לבחון מיהן שותפותיה האסטרטגיות בעיצוב הסדר העולמי ומהם התנאים לשמירה על שותפויות ובריתות אלו. כך למשל, במערך השיקולים שבו ארצות הברית היא בעלת הברית האסטרטגית והחשובה ביותר, לא מן הנמנע כי תגיע השעה שבה ישראל תיאלץ להכריע באשר למדיניותה כלפי סין. כמו כן, על ישראל להביא בחשבון את מקורות האנרגיה הטבעיים שלה ואת השפעתם על המערכה הבינלאומית בכלל, והאזורית בפרט. זאת ועוד, במערכה זו ישנם לקחים גם במישור הצבאי הישיר, הנוגעים לתורת הלחימה, ובהם שאלת האפקטיביות של התמרון הצבאי בשדה הקרב; עניין וצורך בהשקעה במערכות נשק מתקדמות ובפיתוחן; עניין של מלחמות תודעה ועוד. על ישראל להפיק את המשמעויות האסטרטגיות, הטקטיות והטכנולוגיות הרלוונטיות עברה, הנובעות מהמלחמה המוזכרת לעיל.

ויש לציין את נכונותה של הנציבות האירופית לקידום מהלכים לרכישת הגז הטבעי מישראל. כמו כן, ההסכם הנרקם לטובת העברת הגז מישראל ללבנון דרך צינור העובר בירדן ובסוריה הוא חסר תקדים ובעל יכולת השפעה אזורית. הגם שעסקה זו החלה עוד בטרם פרצה המלחמה בין רוסיה לאוקראינה, המשך התקדמותן של ישראל ולבנון לכיוון זה מלמד גם הוא שישראל הופכת לשחקנית חשובה בתחום האנרגיה הן במזרח התיכון והן בעבור אירופה.

רוסיה, המזרח התיכון וישראל

באשר לישראל, מתחילתה של המלחמה מזהה סדרת צעדים רוסיים המכוונת נגד ישראל, לרבות טיסות מאתגרות באזור הגבול הסורי, ביקורת פומבית ובוטה כלפי ישראל על יחסיה עם הפלסטינים סביב ירושלים, קשרים ישירים עם חמאס והרשות הפלסטינית, ביקורת בנימה אנטישמית (מפי שר החוץ הרוסי) וביקורת גלויה על תקיפות ישראליות בסוריה נגד יעדים איראניים. הצעד החריף ביותר הוא סביב תקיפה של שדה התעופה בדמשק, לרבות נזיפה של השגריר הרוסי ופנייה למועצת הביטחון של האו"ם. כל זה יכול להצביע על עניינה של רוסיה לשמור על מעמדה האזורי כמעצמה אזורית מול סוריה, איראן ואחרות, לכל הפחות, שהרי מעמדה של רוסיה נפגע גם באזור זה בעקבות המלחמה. בעיני הרוסים, הדומיננטיות שלהם בסוריה היא אינטרס חיוני. זאת בין השאר מכיוון שהדבר מאפשר דריסת רגל משמעותית במזרח התיכון, הנמל שלהם בטרטוס מעניק גישה אסטרטגית לים התיכון – "הבטן הרכה" של נאט"ו – וכן בגלל קרבתה של סוריה לאזורים אסטרטגיים עבור הרוסים בקווקז.

מלחמת רוסיה-אוקראינה מלמדת על מגמה לעיצובו של סדר עולמי חדש, ומהלכיה של רוסיה כופים מסגרת זו תחרות בין מדינות.

הדבר יכול לשקף גם את עניינה של רוסיה להתניע משבר אזורי סביב ישראל, במישרין או בעקיפין, שיציב את רוסיה כמעצמה אל מול ארצות הברית ובעלות בריתה ויסייע לביסוס מעמדה באזור. לא מן הנמנע כי הסיבה היא הרצון להסיט את תשומת הלב הבינלאומית מנושאים הקשורים באוקראינה לנושאים אחרים. הגם שרוסיה רואה חשיבות רבה בשמירת היציבות של סוריה ובדחיקת רגליהם של האיראנים מהתבססות בסוריה, מוסקבה מעוניינת לכל הפחות לאותת לסורים ולאיראנים כי היא דואגת להם ונמצאת לצידם.

ולהפניית משאבים לצורך התמודדות עם אירועים הרסניים מהסוג המתואר לעיל. כל הפסקה של המלחמה פירושה משא ומתן בתנאים כאלה ואחרים. בשלב זה קשה לקבוע את תוצאות המלחמה, אך מהלך האירועים מלמד על ההשלכות והתרחישים האפשריים שהוצגו במאמר.

צבי מגן הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי. הצטרף לסגל המחקר של המכון ביולי 2009 לאחר יותר מעשרים שנות כהונה בתפקידים שונים בשירות החוץ של ישראל. מ־1993 ועד 1997 כיהן כשגריר ישראל באוקראינה; בשנים 1998-1999 שימש שגריר ישראל ברוסיה. מ־1999 עד 2006 עמד בראש ארגון 'נתיב'. מ־2006 עד 2009 עמד בראש המכון ללימודי אירואסיה במרכז הבינתחומי בהרצליה. צבי מגן שירת באגף המודיעין בצה"ל וסיים את שירותו בדרגת סגן־אלוף. zvim@inss.org.il

סופי קובזנצב היא עוזרת מחקר בתוכנית רוסיה במכון למחקרי ביטחון לאומי. בעבר הייתה יועצת פרלמנטרית ויועצת תקשורת בכנסת. בין היתר עבדה עם יו"ר וחברי ועדת החוץ והביטחון בכנסת, וכן הייתה חוקרת במרכז למחקר מדיני של משרד החוץ והתמקדה במחקר כלכלי ומדיני של גוש אירואסיה. סופי היא סרן (מיל') ביחידה 8200 ובוגרת תואר שני מחקרי במדע המדינה ויחסים בינלאומיים מהאוניברסיטה העברית, שם גם התמקדה במלחמה בין רוסיה לאוקראינה סביב סיפוח חצי האי קרים ב־2014 ובהשפעות על המרחב הפוסט־סובייטי. sophiek@inss.org.il

לסיכום, עדיין קשה לקבוע את מועד סיום המלחמה, אך בנקודת הזמן הנוכחית ניתן לראות מספר תרחישים אפשריים. רוסיה אומנם מתקדמת בצעדים איטיים אל עבר יעדים אסטרטגיים במזרח אוקראינה ובדרומה, אך מהלך הדברים מלמד על מלחמת התשה אפשרית שתימשך עד שיקרה אחד מן השלושה:

- מדינות המערב ובראשן ארצות הברית יובילו את רוסיה ואוקראינה להסכמות ולסיום המלחמה. המוטיבציה מצד המערב לגרום לסיום המלחמה יכולה לנבוע מאילוצים ולחצים מצידה של אוקראינה, אשר ספגה אבדות רבות, וכן מן ההבנה כי לרוסיה אזלו הקלפים המשמשים אותה למינוף הלחץ על המערב, וכעת היא תסכים לשחק לפי כללי המשחק המערביים.
- רוסיה תגלה מוטיבציה להפסקת המלחמה ולמציאת פתרון להסדרה מול אוקראינה. תרחיש כזה יכול להתממש בהנחה שמערך השיקולים הפנימיים של רוסיה יצביע על כך שמכלול הלחצים מבית והחשש מפני ערעור היציבות, האיום על השלטון וקושי כלכלי יהוו מחיר גבוה מדי עבור המשטר הרוסי, בהנחה שהיא תיכנס למלחמת התשה ממושכת. במקרה כזה רוסיה תציג הישגים כמי שהצליחה להתניע תהליך של ערעור ועיצוב מחדש של הסדר העולמי, יצירת איום וחשש בקרב מדינות ברית המועצות לשעבר וקבלת התנאי של אי־הצטרפות לנאט"ו על ידי אוקראינה.
- עצירת המלחמה מצד רוסיה בעקבות קריסת המשטר ואובדן היציבות. שינוי המשטר עקב לחץ מערבי או לחץ פנימי עלול להביא את רוסיה לעצירת המלחמה